

Istnienie i Bóg. Analiza krytyczna metafizyki Barry'ego Millera

Australijski filozof Barry Miller (1923-2006) był przedstawicielem tomizmu analitycznego, który sformułował oryginalne ujęcie metafizyki ogólnej i teologii naturalnej. Od strony treściowej Miller inspirował się przede wszystkim Tomasza z Akwinu koncepcją Boga jako Samoistnego Istnienia. Stąd twórczość australijskiego filozofa koncentrowała się wokół trzech głównych zadań: obrony koncepcji istnienia jako realnej własności indywiduum, sformułowania argumentu za istnieniem Boga, opartego na realnej różnicy między rzeczą a jej istnieniem, oraz obrony spójności i religijnej adekwatności koncepcji Boga jako Samoistnego Istnienia. Jako najbardziej charakterystyczne punkty myśli Millera należy wymienić tezę, że przedstawiona przez niego koncepcja istnienia pozwala na sformułowanie argumentu z przygodności, który nie odwołuje się do zasady racji dostatecznej, oraz próba ujęcia Samoistnego Istnienia za pomocą kategorii kresu absolutnego (*limit case*). Od strony metody Miller podążał za filozofią analityczną, badając rzeczywistość jako ujętą w języku. W szczególności australijski filozof wykorzystuje (inspirowaną filozofią G. Fregego) tezę o paralelizmie między strukturą zdania atomowego, analizowaną w kategoriach funkcji i argumentu, oraz strukturą konkretnego przedmiotu, analizowanego w kategoriach własności (odpowiadającej funkcji) i indywiduum (odpowiadającego argumentowi funkcji).

Zasadniczym celem rozprawy jest zbadanie, czy metafizyka Millera stanowi udane rozwinięcie metafizyki Akwinaty, pozwalające na lepsze wyrażenie i uzasadnienie Tomaszowych tez dotyczących aktu istnienia oraz istnienia i natury Boga. Dodatkowo poszukuję odpowiedzi na pytanie, jaki wpływ na rezultaty osiągnięte przez Millera miało zastosowanie idei i metod zaczerpniętych z filozofii analitycznej. Z punktu widzenia metody rozprawa jest podzielona na dwie części. W pierwszej części przedstawiam syntetyczną rekonstrukcję całości metafizyki Millera. W drugiej części dyskutuję wybrane punkty metafizyki Millera, przedstawiając je na tle Tomasza z Akwinu argumentu za istnieniem Boga sformułowanym w *De ente et essentia*. Poszczególne zagadnienia rozpatruję wychodząc od przedstawienia rozwiązań Tomasza z Akwinu oraz trudności wysuwanych pod ich adresem (m.in. ze strony filozofów analitycznych), jak również współczesnych odpowiedzi tomistów. Następnie analizuję odpowiedź Millera, w celu ustalenia prawomocności jego argumentów oraz oceny, na ile propozycja australijskiego filozofa może posłużyć do udoskonalenia stanowiska tomistycznego.

Rozprawa składa się z siedmiu rozdziałów pogrupowanych w dwie części. Część pierwsza, zatytułowana „Prezentacja metafizyki Barry’ego Millera”, składa się z trzech rozdziałów, poświęconych kolejno głównym tematom podejmowanym przez australijskiego filozofa: koncepcji istnienia, argumentowi za istnieniem Boga oraz problematyce natury Boga. Część druga, zatytułowana „Dyskusja nad wybranymi składnikami metafizyki Barry’ego Millera”, składa się z czterech rozdziałów. W rozdziale czwartym badam sposób, w jaki Miller przedstawia relację między indywiduum a jego istnieniem. Argumentuję, że koncepcja Millera wymaga modyfikacji w celu zachowania spójności. Ponadto, pokazuję, że Millera „nowy paradygmat dla istnienia” w swoim ostatecznym sformułowaniu wykazuje podobieństwo do interpretacji Akwinaty przedstawionej przez Williama Carlo oraz Williama Norrisa Clarke’a oraz podobnie jak ona narażona jest na zarzut zatarcia różnicy między Bogiem a stworzeniem. Rozdział piąty poświęcony jest pokazaniu, czy i w jaki sposób Millera koncepcja relacji między indywiduum a istnieniem może stanowić punkt wyjścia metafizycznego argumentu za istnieniem Boga. Pokazuję, że wbrew deklaracjom Millera jego argument nie może się obyć bez zasady racji dostatecznej. W rozdziale szóstym, pozostając w kontekście argumentu za istnieniem Boga, zbadam argumentację Millera przeciw możliwości nieskończonych ciągów pośrednich przyczyn istnienia. Pokazuję, że kluczowe dla powodzenia argumentacji Millera jest odwołanie się do prostoty pierwszej przyczyny indywiduów różnych od ich przypadków istnienia. Wreszcie siódmy rozdział poświęcony jest Millera ujęciu doktryny prostoty Bożej. W szczególności poruszam tu dwa zagadnienia. Po pierwsze, argumentuję, że kategoria przypadku granicznego pozwala, przy odpowiedniej interpretacji, na uchylenie zarzutu o zatarcie granicy między Bogiem a stworzeniem. Po drugie, analizuję sposób, w jaki Miller stara się pokazać, że Bóg, rozumiany jako Samoistne Istnienie, jest bytem koniecznym.

Analiza metafizyki Millera pozwala na wysunięcie następujących wniosków. Miller przedstawia dwa sugestywne obrazy pozwalające na lepsze uchwycenie kluczowych intuicji Akwinaty. Metafora ograniczania przypadku istnienia przez indywiduum pozwala na uchwycenie stanowiska Akwinaty, który odróżnia istotę od istnienia, nie przyznając jednocześnie istocie aktualności niezależnej od aktu istnienia. Analogia kresu absolutnego pozwala zaś na zrozumienie równowagi między Bożą transcendencją a podobieństwem stworzeń do Boga. Jeśli chodzi o zastosowanie idei i metod zaczerpniętych z filozofii analitycznej, za najbardziej owocne uważam zapożyczone od Petera Geacha rozróżnienie dwóch sensów „być” egzystencjalnego. Zasadniczo jednak najmocniejszymi punktami propozycji Millera nie jest formalne doprecyzowanie stanowiska Tomasza z Akwinu, lecz dostarczenie klarownych i oryginalnych metafor przybliżających intuicje Akwinaty.